hoc ex loco in disputatione cum Juliano Apostata *a*, otiosa mente; quæ mundanæ curæ renuntiaverit, utendum his, qui ad veram Dei contemplationem ire volunt. *Quid enim* ut argumentatur. Gregor. *b* agens de silentio isto & quiete spirituali, *de Deo mens occupata obtineat, qua de illo apprehendere aliquid etiam vocans laborat?* Tum prolato hoc Psalmi testimonio, colligit, qui vacare Deo negligit, suo sibi judicio lumen ejus visionis abscondere. Sed legendus idem Pater cum otioſe, & August. in lib. de vera virginitate *d*. Demonstrat hic quæri hoc modo Deum in simplicitate cordis per otium non desidiæ, sed cogitationis, ut à locis etiam & temporibus vacemus, ista non diligamus quæ diligi sine labore non possunt. Theophylactus *e* obiervat Christum à resurrectione discipulis pacem denuntiasse, & aperuisse iis sensum, ut intelligerent scripturas, quasi his illos præsentis loci verbis alloqueretur. Nisi enim ait, quieta fuisset illorum anima, quomodo in tanta turbatione & inquietudine cognoviſſent? Hoc, opinor, volebat Christus, videl. peccatores & vacuos reddere animos eorum, dum dixit pacem prætatus; *Quid turbati estis & cogitationes ascendunt in corda vestra?* Eadem de causa juſſit initium prædicandi fieri ab his verbis *g*; *pax vobis*: & toties inculcavit illud *h*, *Qui habet aures audiendi, audiat*. noſtrum non ſolitus loqui ad cor niſi in ſollitudine *i*. Scribit Romaniano Auguſt. & quod pacatior & tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorum meritum gignit. Sed adhibet cautionem: ſi nempe non teneat quum tenetur; nec implicet quum multiplicatur, ſi non quum pacatur, involvat; laxatis curis mutabilium rerum bona ſtabilia, & certa quærenda; ſupervolandum terrenis operibus; nam in mellis copia non fruſtra pennas habere apiculam, nectere enim hærentem. Ejuſdem Nebridio datam epiſt. lege 16. Et vero illud compertum eſt, quod ſcribit in Pſalm. XLI. nulli vacare audire in tribulatione, idcirco audiendum, quum nobis eſt bene, dicendum cum tranquillitate, ſed conſtat etiam doctores ortiri ea iis cœpiſſe, omnemq; ſapientiam Dei diligentius inveſtigare, quum egreſſa eſt Eccleſiæ tranquillitas à perſecutione. Non bene ergo convenit cum armis. In *videndi* verbo nemo cunctatur vel hæſitet, etiamſi de cognitione vitæ mortalis accipiatur, quæ de rebus fidei obſcura eſt. Sumitur enim in verbum generaliter pro quavis notitia, & fidei aliquando tribuitur ſcientiæ vox, tum propter certitudinem, tum propter evidentiam credibilitatis. Poſtremo quod Judæi, ſi de peccato ſuo pœnitentiam agere vellent, perfidiamq; deponere, illico redempti eſſent, arqiâ captivitate liberati, & Meſſiam Salvatorem haberent, comprobat Galatinus *l* teſtimonio R. Joden. qui ſic exponebat iſta verba: *Vacate ab operibus malis, & agite pœnitentiam, quantum eſt ictus oculi: & ſcietis quia ego ſum Deus*. Ibidem oſtendit Chriſtum Deum eſſe, & ex aliis hujuſmodi locis, ex iſto confirmat hoc ipſum Cyprianus *m*.

Quoniam ego ſum Deus.) Divinitatem Chriſti hinc probari modò dixi. Etſit verò Hebr. nomen ſit אלהים *elohim*, quod creaturæ quandoq; communicatur; tamen antecedentia & conſequentia, latis docent de vero Deo ſermonem eſſe. Paraphraſtes in textu Nebienſis expreſſit nomen Tetragramaton. Alicubi poſuit Auguſt. *n* vocabulum, *Dominus*.

Exaltabor in Gentibus, & exaltabor in terra.) Pſalterium Ambroſianum, & Ambr. *inter gentes*. Chald. *advertite quoniam ego ſum altus inter Gentes, altus ſupra incolas terræ*. Baſilius, palàm hæc ait dici de paſſione propria à Chriſto ipſo, qui etiam recitatur apud Jo. *o* dixiſſe; *quum exaltatus fuero, omnia trahaus ad me ipſum*; & crucifixionem ſuam contuliſſe, cum ſerpente, quem exaltavit Moſes *in deſerto* p. Ambr. propterea exponit de data Chriſto poteſtate *ſicut in cœlo & in terra* q. (Hugo Card. de aſcenſione alterit.)& quod qui erat ſublimis Dominus *in excelſis*, ideſt, in Angelis & Archangelis, in Patriarchis, & Prophetis, qui de illo ſublimia ſentiebant, ſit etiam ſublimis futurus in populis nationum qui Deum ſuum in antris & ſpelæorum latibulis requirere videantur. Atqui colebantur quoq; ſatis frequenter idola in excelſis, altiſq; locis. Hieron. per *terram* terrena ſapientes Judæos intelligit: Ruffinus poſt Auguſtinum idem ſentit, hanc q; *terram* eſſe, de cujus turbatione priùs dictum eſt *r*: Gentiles, mare, in cujus

a l. 3. *item l.* 2. *de adv. in ſpiritu*
b S. Marc. *c* 6 *n.* 48.
c 10. *& l.* 33. *c.* 27. *vel* 37. *d cap.* 55.
e in c. 20. *vel Luc*
f Luc. 24. 38
g Mat. 10. 12
h Mat. 11. 15
i c. 13. 9. 43.
j Oſe. 2. 14.
k ep. 118.
l ep. 5. 11.
m l. 2. *c.* 6.
n Ser. 26 *de ver. Dom & libde ver. Virg. c.* 55
o c. 12. 32.
p c. 3. 14.
q Mar. vel. 18
r vers. 37.

Acor montes transferendi eſſent. Litteralis eſt ſenſus; quem initio dixi, ut mirificis operibus ubiq; ac ab omnibus Dei potentia cognoſcatur, celebretur, colatur, tum Gentibus, tum Judæis, ut Caſſiodorus præterea facit, Thomas, Beda, Haimo, Bruno; ſive ut quid ſynonymum eum gentibus, nempe pro quibuſcumq; nationibus, & habitatoribus terræ, quemadmodum Paraphraſtes exponebat.

Verſ. 12.) Dominus virtutum nobiſcum; ſuſceptor noſter DEUS Jacob.

HIc idem eſt cum octavo, verſus, licèt Hieron. ibi verterit *Protector noſter*, hic autem, *fortitudo noſtra*: cur fiat hujuſmodi repetitio nonnumquam in Pſalmis, docui Pſal. VIII. ubi verſiculus idem Pſalmum inchoant, & claudit. Cauſſam hic dici Haimo eſſe, quia in hoc totius Pſalmi ſumma continetur: Baſilius, quia continet exultationem ob auxilium divinum, cum inſultatione in hoſtem ob confidentiam quòd nullum ab eo detrimentum vereatur, ſicut jam ſuprà dictum eſt: Ambroſius confirmationem & quia non ſolùm quando Chriſtus natus ex Virgine eſt, factus eſt nobiſcum Deus; ſed etiam poſt reſurrectionem ipſe dixit *s*; *ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem mundi*. Bruno, ut intelligatur, cum qui dixerat, *vacate*, &c. eſſe Dominum virtutum, dignamq; eſſe vocem illam, quæ credatur & memoriæ infigatur: Hugo poſitum dici primo loco (nec enim rationem habet tituli, ita ut inter verſus numeretur) ut ſignificetur Dominum eſſe nobiſcum in plenitudine gratiæ, quum Septenarius ſit numerus univerſitatis: & in ultimo loco, ut intelligamus nobiſcum futurum *uſq; in finem ſeculi*: item ibi denotare applauſum hic gratiarum actionem.

In fine eſt *ſelah*. Quocirca rectè aliàs probavimus non eſſe notam connexionis antecedentium, & conſequentium, quia poſt finem nihil eſt, quod ſequatur. Potiùs monemur ea nota attentiùs meditari, quod jam eſt dictum.

s Mat. ult. 20

PSALMUS
QUADRAGESIMUS SEXTUS.

1 In finem, pro filiis Core Pſalmus.

2 OMnes Gentes plaudite manibus: jubilate
Deo in voce exultationis:
3 Quoniam Dominus excelſus: terribilis: Rex
magnus ſuper omnem terram.
4 Subjecit populus nobis: & gentes ſub pedibus
noſtris.
5 Elegit nobis hæreditatem ſuam; ſpeciem Ja-
cob, quam dilexit.
6 Aſcendit Deus in iubilo: & Dominus in voce
tubæ.
7 Pſallite Deo noſtro, pſallite: pſallite Regi no-
ſtro, pſallite.
8 Quoniam Rex omnis terræ Deus: pſallite ſa-
pienter.
9 Regnabit Deus ſuper gentes: Deus ſedet ſuper
ſedem ſanctam ſuam.
10 Principes populorum congregati ſunt cum Deo
Abraham: quoniam dii fortes terræ vehe-
menter elevati ſunt.

TITULUS.

Verſ. 1.) In finem. pro filiis Core Pſalmus.

IN titulo nihil eſt quod non jam priùs in aliorum titulis Pſalm. declaratum ſit, qui filios Core gerunt, cujuſmodi & ex ſequentibus aliqui Sola differentia eſt, quòd hic addatur præpoſitio, *pro filiis Core*, quamvis in quibuſdam quoq; ex ceteris exprimatur, ut vidimus. Euſebius videri ſibi dicit non ὑπὲρ ἀλλ' ὑπὸ *ſed ſub filiis*, aut τῶν *filiorum* inſcribi debuiſſe, juxta priores inſcriptiones: atq; quia hìc; quoq; reliqui habent interpretes, & Hebraicus textus eo modo, quo in præcedentibus titulis. Certè utrovis modo, ſenſus idem eſt; nempe, ut Cyrillus docet, *fieri pro filiis Core*, quoniam per eos ſit, quibus cantandi munus injunctum eſt. Quia vero Pſalmi ſermo apertus eſt, ac nihil occultum habens, hinc eo ait idem Euſebius in inſcriptione nos nec ad intelligentiam compelli, neq; in ea de occultis arcaniſve mentionem eſſe.

ARGUMENTUM.

QUod attinet ad argumentum, putant Hebræi quos Lyra ſequitur, decantari victorias Joſue contra Gentes barbaras, de quibus priore Pſalmo tacita mentio fuit. Vel, ut Janſenius etiam exiſtimat, pompam qua David, aut Salomon induxit arcam in templum, hocq; dedicavit: vel rurſus victorias David qui debelaſſe ſcribitur omnes Gentes per circuitum: quam ſententiam Trevetus ampleCtitur: vel, quod Peregrino Hero placet, victoriam Ezechiæ de Sennacherib; vel ut ſentit Theodoretus Mopſueſtienſis, illas quas Machabæi retulerunt. Quicquid ſit de iſtis opinionibus, quum tandem etiam R. Abraham profiteatur ſe neſcire quod ſit Pſalmi argumentum, & referat nihilominus eumdem ad Meſſiam, poſſumus affirmare ſub dictatum aut ſimilium rerum typo (qualis, quam affert Arias, calamitas, aliqua in qua populus per Gentes oppreſſus liberaretur (quod noſtri omnes tradunt, in hoc Pſalm. agi de victoria & triumpho Chriſti aſcendentis in Cœlum, ac de poteſtate quam tunc maximè declaravit & exercuit tum in Cœlo, tum in terra, Eccleſiam ſuam altiſſimè propagando per ſuos principes Apoſtolos, ac deinde per ſucceſſores illorum, atq; eamdem ſemper fovendo & protegendo. De typo Joſue Jacobus de Valentia bene diſſerit, aptans Apoſtolis duodecim totidem Principes tribuum, quos elegit poſt ingreſſum in terram promiſſam: collocationem arcæ in Silo cum jubilo ac tympanis, ubi dicebatur Deus ſedere, Chriſto realiter exiſtenti & velut ſedenti in tabernaculo ſive ſacrario in quo eſt Euchariſtia, quæ circumfertur in feſto corporis Chriſti cum cantu, & inſtrumentis muſicis.

Probat Burgenſis ad aſcenſionem Chriſti Pſalm. ad litteram eſſe. Non enarratores tantùm fere omnes, verum etiam qui de aſcenſione ſermones conficiunt, de illa uſurpant Pſalmum iſtum, Eccleſiaq; ipſa in officio divino. Id Cyrillus in Joannem *a* diſertè tradit: Gregentius *b* verò Archiepiſcopus Tephrenſis validè hinc argumentatur contra Herbanum Judæum. Athanaſius *c* ait apertè hunc Pſalmum eſſe de aſcenſione. Totum Euſebius *d* recitat de eadem. Quia verò ſimul etiam de propagata poſt aſcenſionem Eccleſia per Apoſtolos nonnihil attingitur in Pſalmo, recitari quoq; ſolent in officio de Apoſtolis: ſed & in die Epiphaniæ quo recolitur vocatio Gentium.

a l. 9.
b Diſputant. Herbanum cum 4. Bibl. Patrum
Pſal. hìc de aſcenſione. Recitatio hujus Pſal. in officio de Apoſtolis & in die Epiphaniæ.
c Epiſt. ad Marcel. de interp Pſal.
d 6. *de Demonſtr. Evang. c.* 2.

Verſ. 2.) Omnes Gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis.

PRovocatio hæc ad plauſum applauſumq; ad jubilationem, ad exultationem, magnum profectò quoddam indicat bonum, magna gratulatione dignum, A magnos honores, magnam dignitatem, tantis lætitiæ ſignis cohoneſtandam, ut Regi fieri ſolet, aliiſve ſummo Principi, quum recens creatus procedit cum pompa in publicum, vel victor triumphanſq; atq; ſummis & fauſtiſſimis bombardarum fragoribus, tripudiantium ſaltationibus, vociferantibus cantantium, acclamationibus gratulantium, muſicorum inſtrumentorum ſonis harmonicis excipitur deducitutq; Factitatum id hiſtoriæ docent ſacræ in Arca, vel quum producerentur ad bellum; vel quum reduceretur parta victoria; vel quum transferretur in commodiorum locum, ſed. & in inauguratione regum ritus quadam ex parte ſimilis adhibebatur ad collætandum & bene apprecandum. Ad eumdem nunc modum Chriſto regi & victori, & regiam cum triumpho ineunti, ut gratularentur omnes, quaſi præconis voce, noſter indicit vates, exigens ordine ea illa, quorum poſterius priore perfectius eſt, *plauſum manuum jubilationem*, haneq; non qualem qualem, ſed in voce *exultationis*. De his porro ſigillatim agendum.

B *Omnes gentes*.) Hieron. *omnes populi*, comprehendi poſſunt tam Judæi quàm Gentiles, non ſolùm per vocem Hebræum עמים *hhammim*, ſed etiam per Græcam ἔθνη: immò & per aliam Hebræam לאמים *leomi*, quæ magis tamen proprie de gentilibus uſurpari ſolet, ut & dicta Græca τὰ ἔθνη, ut jam aliquoties monuimus. Nihilominus maximè invitantur gentiles, ex quibus potiſſimùm conſtat Eccleſia, & in quibus victoriæ Chriſti fructus maximè conſtitit. Unde dicitur hic Rex ſubjeciſſe populos & gentes, ſed *regnaſſe ſuper gentes* e, ideſt, Judæos & Gentiles in poteſtatem redegiſſe præcipuè autem regni poteſtatem apud iſtos exercuiſſe. Quocirca nimis anguſtè Lyra *gentes* hic accepit pro duodecim tribubus.

e v. 4. *& 9.*

Plaudite manibus.) Hoc refert Chryſoſt. alium reddidiſſe numero ſingulari, χειρὶ, *manu*; quo etiam pacto eſt Hebr. Chaldæus addit *cum gaudio*, בחדוא *bechedia*. Rectè verò idem Chryſoſt. admonet non eſſe hoc proœmium indignum Spiritus S. cohortatione, quamvis meminerit earum rerum quæ conveniant potius iis qui in ſcena & conviviis verſantur, aut qui inſtructa acie prælio ſunt decertaturi, viris autem qui docentur à gratia Spiritus, conveniat quies, ordo, moderatio; non plauſus, ſtrepitus, jubilatio. Docemur, inquit, per hæc victoriam & ſignum victoriæ Chriſti, quantaque voluptate debeat res tanta excipi: Nam & ſimili de cauſſa flumina ipſa dici *plaudere manu* f, & lingua ſive arbores g: montes exaltare & colles ſicut *arietis agnoſweh*: præterea juberi nos faciem lavare caputq; ungere quum jejunamus *i*: Item præcidi lupos oveſq; ſimul pascendos *k*; iſtis autem, & ſimilibus figuratis orationibus lætitiam ſpiritualem deſignare, aut ſummam quamdam tranquillitatem & pacem. Itaq; *plauſus* hic ſignificat vehementem lætitiam: & *manus* exprimuntur illæ, ut idemmet adhuc Doctor obſervat, quas gentiles prius polluebant execrandis ſacrificiis: filios occidebant, turpia patrabant, & adverſus naturam ipſam contendebant. Comprehendunt alii cum Didymo & Auguſt. *manuum* nomine opera omnia bona, ut non ſit inane gaudium, ceſſentq; ab opere malus. Exprimit Caſſiodorus largitionem eleemoſynarum ægris miniſtrare, & opera talia quæ manibus perficiuntur.

f Pſ. 97. 8.
g Iſa. 55. 12.
h Pſ. 131. 6
i Mat. 6. 17.
k Iſ. 11. 6. o 65. 2.

Cajetani improbata expoſitio.
Plauſus manuum quid ſit proprie.

Sed ad litteram *plauſus manuum* non eſt quod Cajetanus vult, pulſus muſicorum inſtrumentorum, qui manu fit, ut Pſalterii, citharæ, violæ, organorum, &c. ita ut *jubilare*, quod vertit ipſe clangere, ſit ſonare flatu, quemadmodum tubæ, buccinæ, &c. *in voce laudis* ſeu *exultationis*, cantu vocis humanæ: ſed eliſio manuum inter ſe, ut Caſſiodorus docet, atq; Chryſoſtomus, paſſimq; omnes. Profectò non intellexit inſtrumenta pulſaſſe muſica ſtultum Salomon *l*, quum ſcribit *plaudere manibus quum ſponderit pro amico ſuo*; ſed edere ſignum lætitiæ compoſitionem manuum, quaſi re bene geſta. Nec Ezechiel *m* muſicè tractanda inſtrumenta. Deuſve apud illum volvit, quum dixit, *Ego plaudam ad manu manum, & implebo indignationem meam*. Non etiam hi de quibus Jeremias *n*, *plauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes viam*. Non ille quem Auctor *o* Eccleſiaſtici deſcribit, ſimul *moventem caput, & laudantem manu, & ſuſurrantem*. Non illi quos Nahum *p*, *compreſſiſſe manum ſuper alium*. Non Eunuchus Holoſer-

l Prov. 17. 18.
m c. 21. 17.
n Thr. 2. 15.
o Ecc. 12. 18.
p c. 3. 19.

fernis *plausum faciens manibus* 2, etsi Græcè dicitur quod Acœlis. Ipse suis auspiciis, suoq; ductu, hoc bellum confecit; nobis autem victoriam impertiit, pront nempe Paulus *r* quoq; scribit. Voces istas præsentis Joci Latinas, Græcas, Hebræas, & quid sit jubilus aut jubilum, videor alibi suprà nonnihil satis declarasse *u*. Deniq; quod ad *jubilum* spectat, est gaudium voce incondita sine verbis expressum Vatrone *x* teste: qui ruiticorum docet esse (id verò etiam Festus tradit) sicut quiritare urbanorum. Joann. *y* Goropius negat à Varrone probè intellectas has voces, & jubilare quidem vult derivari, ab, io, voce lætantium, præcipuè militum, & triumphantibus aggrætulantium, dicendo, *io triumphe!* præterea inde factum ut summam lætitiam & pretiosiores quasdam res ut annulos, lapillos, &c. vulgo Cimbricè, adde Gallicè & Italicè *joias* vocemus: immo & ut *Jovem* quasi voluptatis patrem Latini dixerunt, & apud Græcos ἰὼ gaudentium vox fit: At sunt hæc ut cetera fere istius auctoris propter nimium acumen parum solida, nec fortassis etiam quod Cassiodorus & Bruno Herbipolensis ait, à *juvo*, quod est delectio, jubilare derivatur. Ita verò descriptum jubilum ab Augustino aliàs dixi, sicut Gregorius *z* ait esse, quum tantam corde lætitiam concipimus, quantam sermonis efficacia non explemus, & tamen mentis exultatio hoc quod sermone non explicat, ore sonat. Item cum cordis lætitia oris efficacia non expletur, sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse qui gaudet, nec tegere prævalet, nec explere; ut idcirco laudare Deum Angeli dicantur, qui claritatis ejus latitudinem in sublimibus vident: jubilare homines, videlicet mortales, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent.

Nihilominus & accommodationis saltem sensu beatus canitur populus etiam electorum, qui scit jubilationem *b*, quia sic videt & laudat, ut incomprehensibilem & inenarrabilem esse Deum sciant. Non verbis jubilatur, ait Augustinus *a*, sed solus gaudentium sonitus redditur, quasi parturientis & parientis cordis lætitiam in vocem rei conceptæ quæ verbis explicari non potest. Exemplum *c* profert illorum qui cantant in messe, sive in vinea, sive in aliquo opere ferventi, qui quum cœperint in verbis canticorum exultare lætitiam, veluti impleti tanta lætitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum jubilationis. Docet *e* icire *jubilationem* illum, qui scit unde gaudeat, non in se & superbia sua, sed in Domino, & in gratia ejus gloriando, cui lingua explicandæ non sit idonea. Adjicit *f* soli Deo convenire ut jubilemus, quia solus ineffabilis est. Concludit *g* demum, quum jubilent alii de gaudio terreno, nos de cælesti jubilare debere quod verè verbis explicare non possumus. Hunc jubilum Thomas ait signare Ecclesiam, quando in eadem dictione multiplicat notas. Habent quæ hactenus dixi vim in Latino verbo maximè: non ita in Græco & Hebræo, ut Hilarius *h* optimè monet. Nam scribit, quantum ad eloquii nostri Latini consuetudinem pertinet, jubilum (quod Varro etiam Festusq; innuebant) pastoralis agrestiiq; vocis sonum nuncupari, quum in solitudinibus aut retpondens, aut requirens, per significantiam ductæ in longum, & expressæ in immensum sonus vocis auditur: sed ἀλαλάζειν & ἀλαλαγμὸν significare vocem exercitus præliantis (quod Chrysostomum dixisse notavi, *& barritus ac ululatus* etiam vocatur, qualis militum vociferorum sub Josue *i* ante Jericho; nec non *clangor victoriæ* K, de quo etiam *barritu* Gellius *l*, ac plus Lipsius *m*:) aut in concursu protererentis hostem, aut successum victoriæ exultationis voce testantis. Postea subdit, in hoc nostro Psalmo absolutiùs expressam dictam notionem, vocemq; *exultationis* licèt dissentiat ab jubilo pro translationis conditione, quia propria exultantis vocis nuncupatio non reperta est per id quod *jubilum* dicitur, ostendi. Postremò documentum colligit, ut positi in vitæ istius præliis, & in hoc carnis & sanguinis nostri certamine adversus diabolum exercitusq; ejus, armis spiritualibus dimicantes Deo *in voce exultationis* jubilemus: terreri omnem adversantem, & bellari adversus diabolum, vinciq; resurrectionis fide mortem tali exultantis vocis nostræ jubilo; hoc Deo placitum esse: hoc spei nostræ testimonium publicas victricesq; exultationis nostræ voces personare: id sibi voluisse *n* alibi Prophetam per

a Jud. 14. 22. b Exer. 16. 4

c Nu. 23. 1 & d c. 22 15 e 1. Reg. 31. 12

f 1. sam. 5. 38

g Virg. 8. Georg. Acclamationis populi & plausus apud veteras ritus. h Homer. Iliad. 21. Both. Cicer. Philip. 1 & pro Sext. in Senatu. 2. ad Att. Ep. 19. Virg. 5. Aen. Hor. l. 1. ode. 20 & l. 2. Sat. 2 Papinianus & Tibull. Propert. lib. 3. eleg. 8. Seneca ep. 29. Pl. l. 25. c. 3 Procop. de bello Goth Tacit. 19. Annal. Augusb. l. de muscis c. 5. & 6. Theodato regi pax quibus conditionibus concessa & Justiniano Acclamatio in Episcopi creatione.

i 2. Esr. c. 10. k in Marc. l. 1 Epig. 4 vel 3 & in sylv. 4 de in l. de Spect. Epig. 3 in Formulis m 2. Agusb. c 11. & 30. n Suet. in Augusb. o Procc. 1. de bello Goth. p de dignit. Sacerdot. c. 3 q Epist. 110 r 1. Cor. c. 15. 55 Osee 13. 14. s Psal. 67. 29. Eph. 4. 8.

hunc g plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim plebisque Patrumque)
Corripuit.

& dicebatur populi favor, de quo plures *h* meminerunt. Sed ritum ipsum describit Lipsius ex profesto, simul & assurrectionem honoris caussa, atq; acclamationem, de qua ultima notter etiam Raderus *i*, post Brissonium *k*, & Fabrum *l*, ut ovationem prætermittam. Causas omnes propter quas plausus & acclamationes excitabantur seu Poetæ, seu Oratori, seu Principi, seu triumphanti, non est difficile omnes in Christo invenire, qui fabulam quodammodo in morte peregit, persuasit doctrina, vita, miraculis, princeps est, atq; triumphator. Non tulit Augustus nepotibus prætextatis alurgi plaudiqs in theatro *m*: & Justinianus Theodato Regi pacem concessit hac lege, ut populos pro more in plausu & acclamationibus Imperatoris in primis nomen pronuntiaret, Theodati deinceps idqs sive in theatris, sive in triviis, sive alibi locorum *n*. Si qui honor homini communicatur, at secundùm Christum semper Deumq; Mentionem *acclamationis* in Episcopi creatione reperio apud Ambrosium *o*, qua dignus ac justus acclamabatur: & in probando voto designationis ab August. de successore Eradio factæ acclamasse populum prodit ur Epistola quædam inter eas quæ sunt August. *p*, & appellasse August. dignum, justum, bene meritum, bene dignum.

Jubilate Deo in voce exultationis.) Hieron. *in voce laudis*. Alius interpres Græcus apud Chrysostomum σημάντρου; *signum date: in voce laudationis*, ἐ φωνῇ αἰνέσεως ἀποσείσασθε καὶ τῆς quod non addit collector notationum in Biblia Sixti, ex editione LXX. licèt sit in homilia Chrysost. quem nec nominat etiam. Memini autem alterius versionis σημήνατε δεῦτε seu *latè celebrate*, aut *acclamate*. Caterarius, ut antea retuli, elangorem instrumenti cum humanæ vocis cantu interpretatur. *Vox exultationis* ἀγγελικὴ, & רבה *rinnah* potest designare ovationem, ἀλαλάξατε, atq; הריעו *haribhu*, clamorem festivum, nominatim verò, ut velle Chrysost. docui, ad victoriæ signum dandum, quando inclinante jam exercitu hostium, concordi voce & clamorem fractos & abjectos eorum animos hi qui superant, conquassant in claræ victoriæ & trophæi maximi argumentum, ita ut bellum non manibus, sed clamore decernatur, isq; loco manuum & armorum sufficiat. Subdit ejusmodi victoriam fuisse quam retulit Christus, & qui nobis ejus tribuat fructum sine labore, jubens clarissima & significantissima voce clamare, *ubi q est mors stimulus tuus? ubi est inferne nunc contentio tua?* (victoria) & quod paullo post hic sequitur *ascendit Deus in jubilatione*: & quod est in alio Psalmo *r*, *ascendisti in altum, captivam cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus*: item illud usurpare, *Cantemus s Domino: gloriosè enim glorificatus est*, magnificatus est. Illi enim offerenda gratiarum actio, inquit, illi victoria, illi trophæum, non est bellum humanum, nec pugna sensilis, nec pro aliquo eorum quæ ad hanc vitam pertinent decertatur, sed pro cœlis ipsis, & iis quæ sunt in

t Exod. 23. 1 u 1. Cor. 15. 57. x in Psal. 32. 2 & in 26. 6 Jubilum quid sit, unde dictum de nomine controversia. y 5. de ling. Lat. z 22. Hieronymus & Isid. 4. Gallic. Varro restatus. Gallicum joias unde. Jove quasi voluptatis patrem à Latinis dictum. Jubili descriptio ex August.

a 8. mor. c. 41.

b l. 29. c. 7.

c Psal. 88. 16. d in Psal. 32. 65. 80. 88. 94. 99. 102

e in Psal. 32.

fin Psal. 88.

g in Psal. 99.

h in Psal. 94.

Christi divinitas ex hoc loco probata basilius.

i in Psal. 65. k Josue 6. 10 l Num. 23. 21 & Hebr. 1.

m lib. 1.

n 4. de milit. Rom. dial. 8.

per hostiam jubilationis (*vociferationis* vocat noster Interpres; & ne inanem jubilationis hujus doctrinam, atq; obtervantiam crederemtis, protestatur quod *a beatus* esset *populus qui sciret jubilationem*. Tantum clamor in bello habet momentum, ut excitatiorem crebrioremq; victoriæ indicium fuisse Livius *b* testetur Volicorum contra Romanos, quum horum esset dissonus, impar, segnis, sæpè iteratus, pavorem prodens; Josephus *c* suos jusserit ad clamores legionum aures obtrurere ne percellerentur. Notissimi sunt Panici clamores apud Polyænum *d*. Deniq; proditur Cato ille priscus dixisse, verba plus quàm gladium, & voces quàm manum hostes territare, & in fugam vertere.

a Psal. 21. 5 Psal. 88. 16 Clamor in bello quantum habeat momenta. b lib. 4.

c 3. de bello c. 18. d l. 1. Strat.

Vers. 3.) Quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

CAussa plausus, jubili, exultationis, hæc est sanè justissima maximaq; quia Deus, cui ut hæc omnes faciant, invitantur, dominus Dominus est, tremendusq; ac Rex potentissimus, universam sibi subjectam terram habens, proq; arbitrio & nutu gubernans, cunctos homines quemadmodum vult judicans, & coercens ita ut ei resisti non possit. Iste Christus est, qui accepit à Patre *Gentes hæreditatem, & possessionem terminos terræ e*; cui *data est omnis potestas in cælo & in terra f*; cui *omne genuflectitur ecclesium, terrestrium, infernorum g*. De terra mentio nominatim facta, non quòd sit dubium an in supernis regnet Deus, sed quia dubitant nonnulli, ut notat Didymus, an etiam dominetur in terra: & alii providentiam illius circumscribebant utq; ad Lunæ globum, quæ infra sunt, providentia regi negantes. *Dominus* tuus est, ait Hugo Cardin. si servis; *excelsus*, si cædis: *terribilis*, si times: *Rex*, si militas: *magnus* si te humilis: *super omnem terram*, si non repugnas, sed caro subdita sit spiritui. Rectè secundùm tropologiam. Sed adhuc de singulis nonnihil distinctè agtingendum.

e Psal. 2. 8. f Matt. ult. 18 g Phil. 2. 10

Dei providentia ut nonnullis circumscripta.

Dominus excelsus.) In Psalterio Vaticano, & apud Cassiodorum, & Arnobium, *Deus sumus*. Aliàs verti solet *altissimus*: quod & Græcè hoc loco ὕψιστος & Hebraice עליון *hhelion*. Videtur autem nunc, *Dominus excelsus* poni pro subjecto, de quo, quæ sequuntur (*terribilis*, &c.) prædicentur, & Hebræum primum nomen & Tetragrammaton Eusebius ita expoluit, nempe quòd qui prius in Cœlestibus fere tantùm regnabat, evaserit per Filium suum terribilis dæmonibus, & iis qui super terram illos colebant. Theodoretus ad subjectum refert præterea vocabulum *terribilis*, ut is qui excelsus ac terribilis est, demonstratus fuerit Rex omnibus, idq; innotuerit non Judæis tantùm, sed omnibus Gentibus. Nihilominus censeri etiam potest *excelsus* prædicatum sive attributum. De nominibus istis dictum satis aliàs. *Excelsi* Epithetum de ascensione Christi plures accipiunt, qui quasi artificibilis descendendo, factus sit, ut Hieron. Beda, Bruno, Augustinus loquitur, ascendendo in Cœlum terribilis: Rusinus & Haimo de potentia & efficacia voluntatis: Cassiodorus, Thomas, Hugo de altitudine seu excellentia naturæ: quia Christus altissimus est ex Divinitate, ut ait Basilius, Euthymius, Nicephorus: Athanasius de dignitate sublimi Christi in Ecclesia propter q; Ecclesiam. Probat hinc Basilius divinitatem Christi, simulq; quòd *Rex* paullo post *magnus* appelletur, ac monet quando passiones ejus audimus, ne concidamus animo, quoniam natura excelsus est; quòd autem tale est, sublimitatem suam numquam amittet. Denotatur etiam eodem epitheto, eum, qui adeo excelsus est, posse, ut observat Hugo, exaltare sibi servientes. Adde quod aliquoties antea vidimus, esse tutum ad ipsum refugium, tamquàm ad altissimam munitissimamq; arcem.

Terribilis.) Contra hostes Ecclesiæ, inquit Athanasius, per signa & miracula, quæ singulis etiamnum diebus operatur, ut ait Euthymius & Nicephorus; quia venerandus, ut qui eum contemplantur, reverentiam illi præstent, ut Didymus Hugoq; quia terrorem in cussurus in futuro judicio, ut Hetychius, Remigius, Cassiodorus, Bruno, qui videl., ut hic postremus nemo tat, vitus est in hoc mundo perterritus, quando eum homines persequebantur: propter ipsammet aicensionem Christi, quæ tanctum discipulis horrorem, adversarius trepidationem incussit, ut Hieron. August. alii: quia licet sit excelsus, non proinde nostra non considerat *h*, sed prospicit & punit, ut Thomas: & quamvis sit excelsus, idest, quasi excelsi animi, & benignus, abutentes bonitate castigat, ut Ruffinus. Similis Psal. LXXXVIII. *i Magnus & terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt*: & intelligit fortassis Deo alios, quibus miseri mortales fidebant: quod clarius exprimitur in XCVI 11. *k* quum terribilis dicitur super omnes Deos. Deniq; *sanctum & terribile nemen ejus*!.

h Job. 22. 12. i vers. 8 k vers. 3 l Psal. 110. 9. m Psal. 85. 10 n Psal. 47. 2 Psal. 94. 3. Psal. 95. 4. Psal. 98. 2. Psal. 134. 3. Psal. 146. 5. Judith. 16. 6. Esa. 18. 11. 2 Par. 2. 5. 1. Esd. 5 8. Esa. 2. 9. 32. Tob. 13. 2. o Psal. 6. 14. Psal. 94. 5. Jud. 36. 20. Dan. 9. 4. 6. 14. 40. 2. Mar. 2. 8. c. 5. 20. Tit. 2 13. Dii magni apud Gentiles. Quis terra vera magna, dicendus: quibus nomen applicatum.

Rex magnus super omnem terram.) Vocatur adhuc alibi absolutè *m magnus*; *Dominus magnus n*, *Deus magnus o*, *Rex magnus p*, *Deus magnus & terribilis q magnus & potens r*, *magnus & laudabilis s*. Qui dicerentur *Dii magni* apud Gentiles disputavi cap. 19. num. Act. Apostol. ubi magna Diana cognominatur. Deus solus verus re vera magnus ac τρισμέγιστος, multo sine ulla comparatione magis, quàm qui dicebatur Mercurius, Trismegistus, & quilibet alii, quos indicavi, dii magni, & Persarum Rex magnus, Regumve Rex *t*, μέγας βασιλεὺς βασιλέων. Hoc Epithetum Regis Persarum produnt etiam sacræ litteræ *u*, & Regis etiam Babylonio rum *x*: hocq; tempore Turcarum tyrannus magnus Dominus vocatur, & Hetruri Dux magnus. Sicut solus Deus verè magnus, ita solus *altissimus super omnem terram y*. Bruno Herbipolensis & Cassiodorus, *Regem magnum*, explicant Regem regum, Dominumq; dominantium. Thomas, magnitudine universitatis domini, quia regnum omnium sæculorum habet; duratione, quia in æternum: auctoritate, quia Rex omnium regum. Magnitudinem regiæ istius dignitatis Christi egregiè Chrysostomus exaggerat dignus omnino lectu.

p Deut 7. 21. q Esa. c. 14. r Deut 10. 17 Psal. 47. 2. 2. Par. 2. 5. Psal. 95. 4. Psal. 47. s Psal. 144. 3. t Esd. 4. 11 u Dan. 2. 37 Judith 3. 2. x Ezech. 29. 18. Magnitudo regiæ Christi dignitatis. y Terrarum orbis à Christo expetus pretio ex latere dato. Absurditas credentium Christum in Africa sola regnare. Trig. in Ps.

Super omnem terram.) Non tantùm Judæorum, sed etiam Gentium: ideo tantum pretium ex latere dedit, inquit August. & Ruffinus, ut emeret orbem terrarum. Hoc autem exprimendum fuit, ut antè dictum est, quia de regno cœlesti, non dubitabatur; Absurdi sunt, ait idem Augustinus *z*, qui putant, eum in Africa sola regnare.

Vers. 4.) Subjecit populus nobis, & gentes sub pedibus nostris.

Vers. 5.) Elegit nobis hæreditatem suam: speciem Jacob, quem dilexit.

DE populis Chananæis, quos Hebræi subegerunt, de Ægypto venientes; aut de iis quos multo post magis intelligit fore, ut opera Hebræorum, seu Judæorum & Israelitarum secundùm spiritum, hoc est, Apostolorum, qui videntur loquentes hic induci, totus ubiq; orbis ex Judæis & Gentibus constans, Deo & Christo subjiciatur; &, ut quemadmodum Deus, ejectis Chananæis, illorum terram pulcherrimam optimamq; quam velut hæreditatem suam acceperat, dedit Hebræis, ita in eodem ipso loco, tum in eo qui principeps est regionis totius, nimirum in Hierusalem ac in Sion, Ecclesiæ fundamenta prima jactat, indeq; faciat, ut alla per universorum orbem propagetur. Ex persona hæc Apostolorum dici Græci probant, quia compertum sit non fuisse gentes populove filiis Core subjectos, nec sub eorum pedibus stratos, quantumlibet antea restiterint prædicationi, ut hinc perspicuè cognoscatur, quàm sit excelsus, terribilis, magnus Rex Deus & Christus, prout proximè prius dicebatur. Nam, tus, qui ex omnibus gentibus crediderunt, prosterni videmus, & pusillum pulverem illum ardore multo venerari. Idem est si facias loquentem Ecclesiam, ut Latini faciunt.

Subjecit populos nobis.) Hieron. *congregavit populos subtus nos*. Augustinus, *subjecit plebes nobis*. Sym-

Symmachus, ut refert Theodoretus, βασιλεῖς, *Reges* Hebræum ירבר *radber*, vertunt alii *ducet*, deducet aget, ordinabit, comprimet, interimet. Omnes has. notiones habet: & ultimam sequitur Paraphrastes quasi subjicere per sermonem, qui dicitur *gladius verbi populus* pro Judæis multi sumunt, quorum statim post pentecosten tria, paulloq; post, quinq; millia, *b*, ut annotat Chrysost. sed hac de re dictum vers. 1. Ubi pro vocabulo *Gentes*, reddit Hieron. *populi*, quum esset Græcum ἔθνη. quod est hic in sequenti membro. Hebr. utrobiq; עמים *hhammin*.

a Act. 10.13

Et gentes sub pedibus nostris.) Hieron. *tribus*, ἔθνη & לאמים *leummim*. Gentiles multi ut distinctos à Judæis accipiunt. Defendi potest. Sed verisimile quoq; synonymas voces esse. Phrasis autem ista jam occurrit prius aliquoties *c*, *esse sub pedibus*, & *subjici sub pedibus*. Ne autem videantur arrogantiùs Apostoli loqui, si intelligantur ipsimet dicere subjectas gentes sub pedibus suis, videlicet illas quæ credunt, quum sint omnes, etiam cum Apostolis, sub pedibus Christi, explicat Augustinus nondum credentes in Christum, sub pedibus jacere Christianorum, rogantes, temporaliter etiam, sibi subveniri. Nil verendum tamen interpretari sic Apostolicos viros cum Apostolis, & Ecclesiam ipsam gratulari quòd subdantur imperio Christi, & iis quos constituit ipse principes in Ecclesia ex Gentibus accedentes ad lumen fidei. Voluit Dominus, ait Rufinus, alios in Ecclesia esse prælatos, alios subditos, & imponi *homines super capita* aliorum *d*. Nolunt prælati aliorum sub se subjectionem, nisi vice Domini: tedarguunt cum Paulo, volentes sibi subjici tamquam hominibus, quum non alius crucifixus sit pro aliis nisi Christus, nemo sit baptizatus in alterius nomine, quàm Christi *e*, & Petrus *f* subjectionem istam exigat propter Deum. Non ergo in hoc verbo, subdit Rufinus, seipsos appetunt commendare, sed illum potiùs, cujus auctoritas erat in ipsi, cui magis obediebatur per ipsos, quàm ipsis. Cassiodorus *Gentes sub pedibus populosque* appellat eos, qui extra Ecclesiam latitantes, omnibus justis spiritualiter subjecti sunt, quòd eorum merita æquiparare non possint: aut illos, qui à Prædicatoribus, quorum *species* seu pulchros *pedes* Itaiasg vocat, subduntur, & certis regulis tenentur adstricti. Hugo Cardinalis aut Alensis *populorum subjectionem* refert ad illos qui rationabiliter ac humiliter viventes, tractandi sunt humaniter: alios, qui sunt superbi, ac male viventes, pedibus conculcandos, juxta illud *h Conculcat anima mea robustos*; & *pedibus i conculcabitur corona superbia ebriorum Ephraim*, idest, superbi, gulosi, luxuriosiq; & avari, quasi secundùm etymologiam vocis Ephraim dicas, fructibus deditos. Prædicatores Apostolos, & eorum factores & Gregorius *pedes* nominari docet *egentis homines*, de quo Job *l*, nempe Christi, qui *propter nos egenus factus est* m, & per illorum præsentiam Gentilitatem circuiens mundum perambulavit universum: qui legatione fungebantur pro ipso *n*. Adde summam venerationem quam potentissimi quique Christi Vicario exhibent, coram ipso procidentes ac veluti *terram lingentes o*, *vultu in terram demisso adorantes*, *& pulverem pedum ejus lingentes* p, cujus præcessit in Josue *q* typus præcipientis ut ponerent pedes super colla regum: qua de re aliàs egi, legiturque Suidas potest in Leontio, & quæ affert Thomas Bossius in signis Ecclesiæ, & Joseph Stephanus, tractatu de osculatione pedum Pontificis. Accedat præterea pretium possessionum venditarum quod primi illi fideles ponebant ante pedes Apostolorum *s*, in signum summæ submissionis atque venerationis, ut hoc etiam loco Chrysostomus observat: alia præterea multa subjectionis istius addens signa. Denique prædixit Isaias *r* futurum ut *reges ministrent* Christo & Ecclesiæ, ut *asferatur* ad eam *fortitudo Gentium & reges earum adducantur*, *ut Gens & regnum quod non servierit ei*, *pereat*: *& gentes solitudine vastentur*: *ut veniant* ad eam *carnis filii eorum qui humiliaverunt* eam, *& adorent vestigia pedum ejus*, *omnes qui detrahebant ei*. Cyrillus *u* Alexandrinus visus est hæc intellexisse de beatis, quos etiam Sapiens *x* dixit *dominaturos populis*, & *judicaturos Gentes*. Ita quoq; Sapientem exponens docui de iisdem beati accipi posse *gladios ancipites in manibus*, *ad faciendam vindictam in nationibus*, *increpationes in populis* y, *potestatem super gentes* dandam *ei qui vicerit & custodierit usque in finem opera Dei* z: *calcationem impiorum*, *quum fuerint cinis sub planta pedum* justorum *a*.

b Mal. 4. 3

Juxta tropologiam *populi subjecti* sunt motus rationis qui debent regi & foveri in bonum, ut explicat Hugo Card. *gentes*, motus brutales qui debent esse sub nobis, & conteri. Addit Origenes datam esse *potestatem calcandi serpentes & scorpiones*, *& super omnem virtutem inimici* b.

Elegit nobis hæreditatem suam.) Hieronymus, *elegit nobis hæreditatem nostram*. Meminit etiam Eusebius pro ἐκλεξατο vel ἐκλεκτὴν, vel ut habent emendati codices: ἐκλεκτῶν, alios legisse, ἐξελῶν, & pro κληρονομίαν, posuisse κληρονομίαν, Chaldæicè, *complacebit sibi in nobis ut jure hæreditario possideamus hæreditatem nostram*. Eadem vox, paucis mutatis, duobus dictis modis reddi potuit בחלתנו *nachalath enu*, *hæreditatem nostram*, & בחלתנו *nachalathenu*, *hæreditatem suam*, Porro *nobis*, dictum est, non *nos*, quemadmodum Psalmo XXXIII. *c populus quem elegit in hæreditatem sibi*, ut significaretur, quòd elegit Deus nobis hæreditatem, ut eam illi acquireremus, & ut per nos fieret quod promissum est Christo (*dabo d tibi Gentes hæreditatem tuam*, &c.) idq; ea ratione, quam ipsemet, postquam secutus esset prædicando præceptum Patris *e*, præscripsit nobis, injungendo ut *prædicaremus Evangelium omni creaturæ* f, & *docerentus omnes gentes* g. Itaque Apostoli, sicut hactenus, ita etiam hic loquentes, dicunt Deum voluisse, ut opera ipsorum Ecclesia, quæ Dei Christique hæreditas est, congregaretur, & eadem ipsimet traderetur tamquam pro Deo & Christo gubernantibus, quasique possidentibus. Sic, *nobis*, idem valebit quod *per nos*, nec non quod *propter nos*. quamvis hoc non primariò. Si suppleas præpositionem, *in*, cum Euthymio erit sensus alius, *elegit in nobis hæreditatem suam*, idest, ut non essemus hæreditas ipsius. Sensum istum efficit versio Psalterii Romani, *elegit nos in hæreditatem sibi*, & Ambrosiani, *elegit nos hæreditatem suam*. Ecclesia tota dicitur hæreditas Dei, sicut de Synagoga sæpius vidimus, maximè verò qui primatum in ea tenent Apostoli & Apostolici viri: & nos Dei Christique ille nostra hæreditas, est, ut hoc quoque loco docet Hieronymus. Ecclesia commissa Prælatis hæreditas illorum quodammodo est, propter curam, ita ut dicantur ejus Principes & Patres: at absolutè dicitur *hæreditas sua*, hoc est, Dei, sicut & Petro pascendas dedit Christus oves suas & agnos *h*, reprehenduntur que illi qui *hæreditate possidere* volunt *Sanctuarium Dei* i. Ipsimet Hebræi tametsi immissi in possessionem terræ promissionis, *advenas* sese ac *peregrinos* appellabant *k*. In *eligendi* verbo Chrisostomus putat occuri quæstioni de Judæis, qui fiat ut modò non credant: quod enim attinet ad Christum, illos elegisse, nec ullum excluisse, verùm, quod mox innuitur, non omnes qui sunt ex Jacob, seu Israel, esse Israel, *sed in Isaac vocari semen*, & in Jac. qui prælatus est fratri Esau *l*. Quocirca *eligendi* verbum, ut alibi monuimus, non ad prædestinationem pertinebit, sed ad vocationem legis Evangelicæ, cui obediatur credendo, eamque profitendo, quamvis non omnes qui hoc faciunt, fiat etiam prædinati. Hieronymus *m*, Isaiam declarans, præsentem locum de illis accipit, qui se Deo virtutum operibus sponte obtulerunt.

Non video quo pacto ex quod eligat Deus, libertas in eligendo nostra colligatus. Bruno Herbipolensis & Hugo Card. supplent, *dare*, *elegit nobis dare* &c. Vel exponit Hugo quòd more boni patris non permisit Deus ut nos per nos ipsos eligeremus, sed tamquam in partitione hæreditatis pro nobis quos magis diligit, eligit meliorem portionem, facitque ut eam eligamus, malam per nos ipsos electuri. Expositio de Apostolis, quos Christus electurus esset de stirpe Jacob seu Israel, ut convocarent & regent Ecclesiam, longè communior est. Placuit eadem Gregentio *n*: Quoniam, ibiqui, erant Apostoli ex Israele, & semen Jacob secundùm carnem, & supra omnes Israelitas delegit, illos Jesus Christus Deus noster in hæreditatem sibi, tamquam in speciem Jacob, hoc est, florem, reliquo populo perfido, & incredulo ut inutili, deserto ac disperso.

Speciem Jacob, *quam dilexit.*) Hieronymus *gloriam Jacob quam dilexit*, & alibi *a*, *pulchritudinem*. Chald. *domum sanctuarii*, *gloriam fortitudinis Jacob*, *quam amabit*. Alii *hæreditatem* priùs memoratam per appositionem intelligentes appellari speciem, pulchritudinem, gloriam, præstantiam, splendorem, magnificentiam, decorem, florem præcipuum (pro κλῆρον habet Aquila τὸ ὑπερφερὲς, vel ὑπερῆφανον *excellentiam & elationem*: Symmachus τὸν ἐνδοξαζόμενον, *glorificantem*. V. editio τὸ καύχημα, *gloriationem*,) relativum fœmininum referunt ad dictam speciem, sive ad speciosam hæreditatem Jacob, idest, populi Hebræi, qui tribubus duodecim constabat, quarum Jacob auctor fuit, ut populus eam dilexisse dicatur, eaque gloriatus, scilicet regionem quam accepit à Deo. Quidam interpretantur illum ipsum Deum qui elegit illam hæreditatem suam dicto populo, deditque eamdem dilexisse ac magni fecisse, utpote speciosam terram, optimam, & quæ populo, cujus caput Jacob, ornamento, & commodo magno esset. Posset etiam sumpto relativo אשר *æsher*, omnis genoris, in relativum genere de Jacob explicari, quem dilexisse Deus intelligatur. Quidam codices habent, *quem*, quos Hieronymus in Commentario, Bruno Carthusianus, Beda, Pampolitanus, Lyra, Hugo Rickelius, Turrecremata, Valentia, Genebrardus sequuntur: Haimo autem & Lombardus Thomas, eamdem una cum lectione illa quam sequimur, & ceteri autores omnesque Græci, legentes constanter (*hic*) ut mirum sit in textu Latino versionis ex editione LXX. emendata, esse *quem*. Alibi dicitur Deus elegisse tribum Iuda, & *montem Sion*, *quem dilexit* b & *dilexisse portas Sion super omnia tabernacula Jacob*, deque civitate illa Dei *gloriosa dicta esse* c. *Species* item *domus* appellatur *d* speciosissima Ecclesia, ut expolui in Commentario Psalmi LXII. jam dudum evulgato, quæque toties in Cantico vocatur *sponsa*, *soror* vè speciosa, pulchra, formosa, perfecta, integra, pulcherrima, immaculata, sine macula, columba deiectione adjecta pulchritudinis & formæ partium singularum. Eamdem quoque Paulus *e* dilectam scribit à Christo, & exhibere eum sibi voluisse tradendo se pro ipsa, sanctificando, mundando lavacro aquæ in verbo vitæ gloriosam, non habentem in maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut esset sancta & immaculata. Docui etiam antè, Apostolos ipsos hic loquentes, de seipsis intelligere, quos elegit Christus & dilexit, & primitiis spiritus, ac præclariorib. gratiæ muneribus exornavit: quasi repudiatis aliis ad eum modum quo Jacob fratri Etau antelatus est. Quam comparationis vim hoc loco expendunt Patres de Ecclesia loquentes, quæ synagogæ præclara est, & quidquid præclarum in ea fuit, quasi hæreditate translata accepit. Eusebius verò attendit vaticinium quod peculiariter Jacob edidit de Ecclesia *f*, ita ut decori obnoxius fuisset nisi veritas consecuta esset, ac idcirco ipsa Ecclesia censeatur gloria & exaltatio ipsius, τὸ θαυμαστὸν καὶ καύχημα, ut ex aliorum Interpretum versione retulimus. Athanasius ipsammet prophetiam Jacob de Gentium vocatione putat hic vocari speciem Jacob, pro qua vocatione posuerit Christus animam. Cyrillus peculiari quadam ratione ultra Apostolos omnes illos Judæos comprehendi putat, qui moribus pulchris & candidis essent, ac, ut de Nathanaele dicebat Christus *g*, *sine dolo*, & prudentiores tum ex Prophetis, tum ex lege, tum ex miraculis, tum ex sermonibus Christi credebant illi. De his affirmari potest: illud, licèt de Gentibus dictum, (qui secundum spiritum Judæi sunt ac Israelitæ) *h crediderunt quoquot erant præordinati ad vitam æternam*: sicut & Lydiæ *cor Dominus apperuisse* scribitur, *ut intenderet hic quæ dicebantur à Paulo* i. De quibus locis Actuum Apostolorum consule nostrum Commentarium. Bruno Herbipolensis, post Augustinum & alii considerant in Jacob, quòd pro vili esca comparaverit sibi primogeniturarum fratris; quæ speciosa pulchraque prudentia fuit: quòd à simplicitate simul cum sollerti simulatione laudatus, quòd ei nomen mutatum. De his tropologicè Philippus Grevæus *k* disputat, & quidem accommodatè ad viros religiosos, qui si legent, proficient & oblectabuntur. Non vacat recitare, & jam quoque alibi attigimus nonnullas tropologias de Jacob. Sed quod Thomas explicat, *speciem Jacob* pro eo quod est præclarentatum per Jacob, nempe spiritualia bona, quando scalam vidit, non congruit cum voce Græca κληρονομὶα, & Hebraica ואת *gheon*. Arnobii singularis explicatio est hujus & totius ferè Psalmi de nativitate Christi. Sicut in adventu diaboli omnibus Gentibus, inquit, planctus indictus est *I, væ terræ & mari, descendit diabolus ad vos*; ita in adventu Domini Jesu, *in voce exultationis* dicitur, *Omnes gentes plaudite manibus*, &c. Tum subjicit quòd ea *subjectio* de qua Apostoli loquentes inducuntur *Gentium populorumque*, *& electio in hæreditatem*, facta est in specie Mariæ quam dilexit Spiritus Sanctus. Postea sequentia in Psalmo declarat, quòd tunc ascendit Christus in strepitu & in tubæ, quia Herodes turbatus est, territi pastores, Magi fugerunt, occisi infantes, cecinerunt Angeli *gloriam Deo in excelsis*, & pastoribus dixerunt *regnare Deum super omnes gentes*, ac *sedere super sedem sanctam suam*, hoc est, Mariam, ob illibatam Virgitatem ipsius: principes populorum, nempe Angeli, iidem cum Deo Abraham, convenerunt ad Mariam quando dictam gloriam cecinerunt: caussa nativitatis Christi, & conventus Angelorum fuit, quoniam dii fortes terræ in superstitionibus, & in templis suis nimium elevati sunt: iis autem expulsis atque dejectis, regnare oportebat Christum super omnes gentes. In hoc totus Arnobii Commentarius consumitur his ipsis ferè verbis ejusdem recitatis à me, propter acumen & pietatem Auctoris, si non illius qui contra Gentes scripsit, Lactantique præceptor fuit, quum stylus admodum discrepet, & in Psalmum CIX. meminerit Prophetii illius Arnobii recentioris & in CVII. refutet opinionem quæ Augustini ætate agitabatur, prædestinasse alios Deum ad beneditionem, alios ad maledictionem reprobasse, certè, valde antiqui nec indocti, ex quo & citat Beda testimonia in Commentariis Psalmorum, videlicet quo tempore, ut non malè conjectat Posselvinus noster in Bibliotheca, vivebat Augustinus, quia quum Rusticus & Laurentius Episcopi, quibus opus dicat, interfuerint concilio Carthaginensi cum Augustino, & hic idem Arnobius in Ps. CXXXI. legit *florier* pro *florebit*, & in CXXXVIII. *ossum* pro *os*, sicut & Augustinus lectum testatur suo tempore, tum in 2. de doctrina Christiana c. 13. tum in Ps. Sed de hoc ipso auctore lege præfationem nostram. In fine est סלה *selah*, quamvis in codicibus Complutensibus, Regiis & aliis dicit διάψαλμα.

Vers. 6.) Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubæ.

LItteraliter videtur sensus esse ad ascensu Dei in arca, sive de illatione arcæ in Sion, in quo, ut priùs dictum est, elegerat habitationem sibi, & ædificari voluit *sanctificium suum in terra*, m, cum jubilo populi & clangore tubæ, denique cum pompa atque lætitia summa, idque primùm opera Davidis, deinde magnificentius celebriusque opera Salomonis. De Davide scribitur *n*, quòd ipse & omnis domo Israel *ducebant arcam testamenti Domini in jubilo & in clangore buccinæ*, *& tubis & cymbalis*, *& nablis*, *& citharis concrepantes*. De Salomone quoque proditur *o*, quòd jam illata arca tam Levitæ quàm cantores *vestiti byssinis*, *cymbalis psalteriis*, *& citharis*, *& tubis*, *& voce*, *& organis*, *& diversi generis musicorum*. Quocirca sicut per *jubilum* intelliguntur omnes melodiæ, ita per *tubam* omnia instrumenta musica, ut Abulensis *p* notat, qua de re adhuc postea.

Versum istum consensu maximo ennarratores ac præterea Cyrillus *q* Jerosolymitanus, Chrysostomus *r*, Cyprianus aut Ruffinus *s*, Cyrillus Alexandrinus *t*, Nicetas Choniata Ecclesiaque ipsa de Angelis comitantibus ascendentem Christum interpretantur, quorum aliqui reviserint discipulos defixos in Cœli aspectu *virorum Galilæorum* nomine compellando *u*: quidam *attolli portas æternales* imperaverint *x*, & hymnis triumphantem prosecuti sint, juxta nostrum loquendi modum. Addi

a in cap. 4. Za. b.

x 145. in Ps. in c. 60

y Sap. 3. 8

z Ps. 149. 6, 7 & Apoc. 2. 26

a Ps. 58. 11. Ps. 67. 24. Ps. 90. 13. Ps. 109. 1. Mat. 22. 44. Mar. 12. 36. Luc. 20. 43. Act. 2. 34. 1. Cor. 15. 25. Ephes. 1. 22. Hebr. 1. 13. Hebr. 2. 8. Hebr. 10. 13. 1. Pet. 3. 22.

b Ps. 44. 4. 9. Ps. 67. 36. Ps. 88. 20. Ps. 131. 17. Ps. 149. 8.

c Ps. 8. 7. Ps. 17. 39.

d Ps. 65. 12. Subjectionem prælati qualem admittant.

e 1. Cor. 1. 12 & seq. f Epist. 2. 13.

g Esa. 52. 7. Rom. 10. 15.

h Jud. 5. 21. Ija. 28. 3.

i 18. Matt. c. 19. l cap. 28. 4. m 2. Cor. 8. 9

n 2. Cor. 5. 20. Eph. 6. 20

o Ps. 71. 9 p Ps. 49. 23 q Jos. 10. 24 r Is. 60. 10 & 61. 5 & 49.

Typus in Josue venerationis que Christi Vicario à regibus exhibetur.

s 1. Act. 4. 35

t Act. 1. 9.

u c. 60. 11 & 62. 10.

Christus Deus noster in hæreditatem sibi, tamquam in speciem Jacob, hoc est, florem, reliquo populo perfido, & incredulo ut inutili, deserto ac disperso.

Speciem Jacob, *quam dilexit.*) Hieronymus *gloriam Jacob quam dilexit*, & alibi *a*, *pulchritudinem*. Chald. *domum sanctuarii*, *gloriam fortitudinis Jacob*, *quam amabit*. Alii *hæreditatem* priùs memoratam per appositionem intelligentes appellari speciem, pulchritudinem, gloriam, præstantiam, splendorem, magnificentiam, decorem, florem præcipuum (pro κλῆρον habet Aquila τὸ ὑπερφερὲς, vel ὑπερῆφανον *excellentiam & elationem*: Symmachus τὸν ἐνδοξαζόμενον, *glorificantem*. V. editio τὸ καύχημα, *gloriationem*,) relativum fœmininum referunt ad dictam speciem, sive ad speciosam hæreditatem Jacob, idest, populi Hebræi, qui tribubus duodecim constabat, quarum Jacob auctor fuit, ut populus eam dilexisse dicatur, eaque gloriatus, scilicet regionem quam accepit à Deo. Quidam interpretantur illum ipsum Deum qui elegit illam hæreditatem suam dicto populo, deditque eamdem dilexisse ac magni fecisse, utpote speciosam terram, optimam, & quæ populo, cujus caput Jacob, ornamento, & commodo magno esset. Posset etiam sumpto relativo אשר *æsher*, omnis genoris, in relativum genere de Jacob explicari, quem dilexisse Deus intelligatur. Quidam codices habent, *quem*, quos Hieronymus in Commentario, Bruno Carthusianus, Beda, Pampolitanus, Lyra, Hugo Rickelius, Turrecremata, Valentia, Genebrardus sequuntur: Haimo autem & Lombardus Thomas, eamdem una cum lectione illa quam sequimur, & ceteri autores omnesque Græci, legentes constanter (*hic*) ut mirum sit in textu Latino versionis ex editione LXX. emendata, esse *quem*. Alibi dicitur Deus elegisse tribum Iuda, & *montem Sion*, *quem dilexit* b & *dilexisse portas Sion super omnia tabernacula Jacob*, deque civitate illa Dei *gloriosa dicta esse* c. *Species* item *domus* appellatur *d* speciosissima Ecclesia, ut expolui in Commentario Psalmi LXII. jam dudum evulgato, quæque toties in Cantico vocatur *sponsa*, *soror* vè speciosa, pulchra, formosa, perfecta, integra, pulcherrima, immaculata, sine macula, columba deiectione adjecta pulchritudinis & formæ partium singularum. Eamdem quoque Paulus *e* dilectam scribit à Christo, & exhibere eum sibi voluisse tradendo se pro ipsa, sanctificando, mundando lavacro aquæ in verbo vitæ gloriosam, non habentem in maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut esset sancta & immaculata. Docui etiam antè, Apostolos ipsos hic loquentes, de seipsis intelligere, quos elegit Christus & dilexit, & primitiis spiritus, ac præclariorib. gratiæ muneribus exornavit: quasi repudiatis aliis ad eum modum quo Jacob fratri Etau antelatus est. Quam comparationis vim hoc loco expendunt Patres de Ecclesia loquentes, quæ synagogæ præclara est, & quidquid præclarum in ea fuit, quasi hæreditate translata accepit. Eusebius verò attendit vaticinium quod peculiariter Jacob edidit de Ecclesia *f*, ita ut decori obnoxius fuisset nisi veritas consecuta esset, ac idcirco ipsa Ecclesia censeatur gloria & exaltatio ipsius, τὸ θαυμαστὸν καὶ καύχημα, ut ex aliorum Interpretum versione retulimus. Athanasius ipsammet prophetiam Jacob de Gentium vocatione putat hic vocari speciem Jacob, pro qua vocatione posuerit Christus animam. Cyrillus peculiari quadam ratione ultra Apostolos omnes illos Judæos comprehendi putat, qui moribus pulchris & candidis essent, ac, ut de Nathanaele dicebat Christus *g*, *sine dolo*, & prudentiores tum ex Prophetis, tum ex lege, tum ex miraculis, tum ex sermonibus Christi credebant illi. De his affirmari potest: illud, licèt de Gentibus dictum, (qui secundum spiritum Judæi sunt ac Israelitæ) *h crediderunt quoquot erant præordinati ad vitam æternam*: sicut & Lydiæ *cor Dominus apperuisse* scribitur, *ut intenderet hic quæ dicebantur à Paulo* i. De quibus locis Actuum Apostolorum consule nostrum Commentarium. Bruno Herbipolensis, post Augustinum & alii considerant in Jacob, quòd pro vili esca comparaverit sibi primogeniturarum fratris; quæ speciosa pulchraque prudentia fuit: quòd à simplicitate simul cum sollerti simulatione laudatus, quòd ei nomen mutatum. De his tropologicè Philippus Grevæus *k* disputat, & quidem accommodatè ad viros religiosos, qui si legent, proficient & oblectabuntur. Non vacat recitare, & jam quoque alibi attigimus nonnullas tropologias de Jacob. Sed quod Thomas explicat, *speciem Jacob* pro eo quod est præclarentatum per Jacob, nempe spiritualia bona, quando scalam vidit, non congruit cum voce Græca κληρονομὶα, & Hebraica ואת *gheon*. Arnobii singularis explicatio est hujus & totius ferè Psalmi de nativitate Christi. Sicut in adventu diaboli omnibus Gentibus, inquit, planctus indictus est *I, væ terræ & mari, descendit diabolus ad vos*; ita in adventu Domini Jesu, *in voce exultationis* dicitur, *Omnes gentes plaudite manibus*, &c. Tum subjicit quòd ea *subjectio* de qua Apostoli loquentes inducuntur *Gentium populorumque*, *& electio in hæreditatem*, facta est in specie Mariæ quam dilexit Spiritus Sanctus. Postea sequentia in Psalmo declarat, quòd tunc ascendit Christus in strepitu & in tubæ, quia Herodes turbatus est, territi pastores, Magi fugerunt, occisi infantes, cecinerunt Angeli *gloriam Deo in excelsis*, & pastoribus dixerunt *regnare Deum super omnes gentes*, ac *sedere super sedem sanctam suam*, hoc est, Mariam, ob illibatam Virgitatem ipsius: principes populorum, nempe Angeli, iidem cum Deo Abraham, convenerunt ad Mariam quando dictam gloriam cecinerunt: caussa nativitatis Christi, & conventus Angelorum fuit, quoniam dii fortes terræ in superstitionibus, & in templis suis nimium elevati sunt: iis autem expulsis atque dejectis, regnare oportebat Christum super omnes gentes. In hoc totus Arnobii Commentarius consumitur his ipsis ferè verbis ejusdem recitatis à me, propter acumen & pietatem Auctoris, si non illius qui contra Gentes scripsit, Lactantique præceptor fuit, quum stylus admodum discrepet, & in Psalmum CIX. meminerit Prophetii illius Arnobii recentioris & in CVII. refutet opinionem quæ Augustini ætate agitabatur, prædestinasse alios Deum ad beneditionem, alios ad maledictionem reprobasse, certè, valde antiqui nec indocti, ex quo & citat Beda testimonia in Commentariis Psalmorum, videlicet quo tempore, ut non malè conjectat Posselvinus noster in Bibliotheca, vivebat Augustinus, quia quum Rusticus & Laurentius Episcopi, quibus opus dicat, interfuerint concilio Carthaginensi cum Augustino, & hic idem Arnobius in Ps. CXXXI. legit *florier* pro *florebit*, & in CXXXVIII. *ossum* pro *os*, sicut & Augustinus lectum testatur suo tempore, tum in 2. de doctrina Christiana c. 13. tum in Ps. Sed de hoc ipso auctore lege præfationem nostram. In fine est סלה *selah*, quamvis in codicibus Complutensibus, Regiis & aliis dicit διάψαλμα.

Vers. 6.) Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubæ.

LItteraliter videtur sensus esse ad ascensu Dei in arca, sive de illatione arcæ in Sion, in quo, ut priùs dictum est, elegerat habitationem sibi, & ædificari voluit *sanctificium suum in terra*, m, cum jubilo populi & clangore tubæ, denique cum pompa atque lætitia summa, idque primùm opera Davidis, deinde magnificentius celebriusque opera Salomonis. De Davide scribitur *n*, quòd ipse & omnis domo Israel *ducebant arcam testamenti Domini in jubilo & in clangore buccinæ*, *& tubis & cymbalis*, *& nablis*, *& citharis concrepantes*. De Salomone quoque proditur *o*, quòd jam illata arca tam Levitæ quàm cantores *vestiti byssinis*, *cymbalis psalteriis*, *& citharis*, *& tubis*, *& voce*, *& organis*, *& diversi generis musicorum*. Quocirca sicut per *jubilum* intelliguntur omnes melodiæ, ita per *tubam* omnia instrumenta musica, ut Abulensis *p* notat, qua de re adhuc postea.

Versum istum consensu maximo ennarratores ac præterea Cyrillus *q* Jerosolymitanus, Chrysostomus *r*, Cyprianus aut Ruffinus *s*, Cyrillus Alexandrinus *t*, Nicetas Choniata Ecclesiaque ipsa de Angelis comitantibus ascendentem Christum interpretantur, quorum aliqui reviserint discipulos defixos in Cœli aspectu *virorum Galilæorum* nomine compellando *u*: quidam *attolli portas æternales* imperaverint *x*, & hymnis triumphantem prosecuti sint, juxta nostrum loquendi modum. Addi

pos-

a in cap. 4. Za. b.

1 Apoc. 12. 12

Lactantii præceptor

b Mal. 3. 4. 3

c Luc. 1. 19

d vers. 18 & Ibid.

e Ps. 28 Ibid.

f Mat. 28. 19.

g Mat. 24. 9 Ioan. 21. 15 16. 17

h Mat. 26. 19 Ioan. 21. 15 16. 17

i Act. 2. 41

k Ps. 38. 13.

l Gen. 40. 10

m Ps. 37. 60.

n 2. Reg. 6. 15. 1. Paral. 15. 28.

o 2. Paral. 5. 12. 13.

p in 2. Reg. 6. 9. 18.

q Catech. 14.

r in Ps. 50. & in Symbol.

s lib. 10. in Ioan. c. 9

t in Thesa. fol. 108.

u Act. 1. 11.

x Ps. 23. 7. 8.

m Rom. 9. 28 Ps. 18.

n loc. 77. contra hæres. Zarum.

h Act. 13. 48

i c. 16. 14. Primogenitura à Jacob comparata, ut consideranda.

k Serm. 97.

possunt animæ justorum, aut etiam si qui cum corpore ascenderunt, ac forsan etiam voce laudes Christi celebrarunt. Sed *jubilum* Cassiodorus, Augustinus, Russinus, Remigius, Hieron. (cujus tamen etiam prior expositio) Bruno Herbipolensis referunt ad discipulos ineffabili cordis lætitia repletos ac stupefactos ob tale miraculum ascensionis; *vocem tubæ* ad illud responsum datum discipulis ab Angelis. Sed non credo Cassiodoro atque Brunoni Herbipolensi, tam magno strepitu percussi aeris fragoreque formatas ab illis voces, quum juxta discipulos astitisse dicantur. Reversos ab ascensione Christi cum gaudio discipulos Lucas *a* prodit, & Leo *b* confirmat ipso ascendentis aspectu mirificè lætatos. Chrysostomus ait, in nubilo ascendisse Christum, quia in victoria, quum mortem vicisset peccatum dejecisset, dæmones fuga, visset, errorem expugnasset, omnia in melius mutasset, in antiquam patriam, immo in longe meliorem nostram naturam deduxisset, denique rebus rectè gestis ut voluit: *jubilum* enim ἀλαλαγμὸν vocem esse quæ triumphum ac victoriam designet; de Christo autem scribere Paulum quod expoliavit principatus & potestates traducendo, ac triumphando eas in se ipso, *delendoque chirographum contrarium nobis, & cruci affigendo* *c*. Vocem etiam *tubæ* significare vult præclaram victoriam, & claram, quę postea per prædicationem Apostolorum, qui fuerunt tamquam tubæ, sed unica propter concordiam, tubæ unius vox mundo facta est, de illa deque ascensione Christi notitiam: quemadmodum enim in castris, quando cum signis in aciem prodeunt, præcedunt tubæ, quæ prælientes excitent; ita veluti tubas sonasse ingredientibus Apostolis in unamque civitatem, & ad audiendum omnes effusos fuisse. At non ita placet quod negat ascensioni alios præter undecim discipulos interfuisse, & silentio clanculumque peractam ascensionem, ut propterea illo modo exponi debeat jubilus ac tuba. Figuratum loquendi modum admitto: sed ipse tatam a pluribus ascensionem Christi docui Commentario Actuum Apostolorum. Non tum omnino certus Commentariorum in Psalmos qui tribuuntur Chrysostomo, Chrysostomum auctorem esse, tum aliis de causis, tum quia stilus à ceteris ejus scriptis differt; & Hebræa citat variaque aliorum Græcorum interpretationes sive versiones, quod alibi non facit. In libro quod *Christus sit Deus* eodem pacto explicat jubilum ac vocem tubæ de clara ipsius ascensione. Hilarychius in catena, de eadem cum victoria. Didymus magis universè de Deo qui ascendere censeatur, quatenus cognitionem captumque nostrum superat, nec exprimi verbis potest quod innuit jubilus, & tamen dogmatum ejus vis magna & sonora est, quod tuba indicat. Rectè Hugo jubilationem distinguit Angelorum, Apostolorum, redemptorem omnium, Christi.

Ascendit Deus.) Christi divinitatem hinc probant ferè omnes: simul verò Chrysostomus & Hugo ex *ascendendi* verbo: quodque non dicatur assumptus, vel deductus, vel portatus, quia nimirum nullo alio eum duce sicut de Elia traditur *d*: idcirco scripsisse Lucam *e*, quod eum discipuli *euntem intuebantur in Cœlum*. Majus momentum in Dei nomine, quia ut ibidem docui, quinque dicitur assumptus Christus *f*, ἀναληφθεὶς. Humanitatem ejusdem Christi per *ascendendi* verbum demonstrat Cyrillus Alexandrinus *g*: ascendit enim certe, inquit, cum corpore, nec in nuda deitate: Deus enim erat incarnatus. In catena Barbari, ait innui, ascendisse illum qui & descenderat; prout Paulus *h* etiam; nempe per incarnationem & realem animæ descensum ad inferos, corporis in sepulchrum. Simile argumentum Gregentii *i*: nam de Deitate verbum *ascendit & descendit* non enunciatum est. Enunciatur quidem utrumque verbum nonnumquam absolute de Deo ratione cu utpiam effectus, ut exemplis facile ostendi potest. At positis aliis, ejusmodi ratio vim nonnullam habet. Ratione arcæ, quum de ducebitur Deus ipse quasi ei insidens ascendere censebatur, & exurgere, ut dixi in Psal. LXVII. quem superioribus jam annis separatim commentatus editis explanavi. Didymus universe sumit ascensionem Dei in jubilo quum supra cogitationem captumque nostrum inveniatur.

In jubilo.) Dictum satis quid sit, paulloque ante, vel de Christo, vel de Apostolis, vel de Angelis intelligi. Vulgo Ecclesia canendo usurpat, *in jubilatione*, itaque legitur in Psalterio Romano & Gallicano, & in textu Augustini, Cassiodori, præterea à Cypriano vel Rufino in symbolum. Præpositio, *in*, hic & in sequenti membro id valet quod, *cum*, sicut alibi sæpe.

Et Dominus.) Non quod alius, ait Cyrillus, Dominus, & alius Deus, putandus sit, sed unus & idem est. Illum enim omnino quum Deus sit, imperii gloria sequetur; quemadmodum existentem natura dominum, sequitur natura Deum esse. In textu Hebræo hic est nomen יהוה *iehovaeh*, prius autem אלהים *elohim*. Desiderantur autem in eodem atque in Græco particula, &.

In voce tubæ.) Hieronymus, *buccinę*, vox per catachresin dicitur etiam de inanimatis, ut vidimus Psal. XXVIII. Usum hujus instrumenti considerat hoc loco Chrysostomus ad excitandos in bello milites, applicans Apostolorum prædicationi. Favet *i* Didymus, confirmans verbis illis *k*, *Quum facies eleemosynam, noli tuba canere ante te*, hoc est, inquit ille, ne manifestaveris. Quo modo exponit eum loco etiam Chrysostomus, Auctor *l* operis imperfecti, Theophylactus, Euthymius, Augustinus, & Euthymio testę aliqui, quos posta secuti sunt Lyranus, Abulensis, Cajetanus, Jansonius, Salmeron *m* (confirmans institutio Montis Cassini, ubi certis diebus campana evocantur peregrę pauperes ad eleemosynam) Sanctotitius, alii, & Glossa interlinearis puta pr babile: existimarunt revera Judæos olim tubis ulos ad elemosynam dilargiendam, idque ad tollendam certam vagationem mendicantium, & ut nullus à beneficio excluderetur. Sed probabilior prior tententia merito vila Maldonato, quòd nec tam liberales essent Judæi; nec talis mos probari queat ullo vel exemplo, vel testimonio: allusionem tantum esse ad consuetudinem congregandi populum tuba, quum orandum vel aliquid publice faciendum aut edicendum *n* esset; qua de re Sigonius *o* agens de Hebræorum concione, & prior illo Josephus *p*, vel ad modum tragœdiarum & commœdiarum, quarum initio monebatur populus tubæ sonitu, histrionem exire quem & hypocritam vocant, quo ipso nomine fictos eleemosynæ largitores, ut ejus prætextu colligant auram popularem, Christus appellat, & in textu Græco quòd Latine dicitur, *ut videamini*, πρὸς τὸ θεαθῆναι, quod Theatro spectaculoque convenit. Acute Chrysologus *q* de tuba in sermone de hujusmodi eleemosyna sermonem fieri notat; quia talis, inquit, eleemosyna hostilis est, non civilis, non mitericordiæ dedita, sed clamori: seditionis vernula, non alumna pietatis: ostentationis nundinatio, non commercium charitatis. Ubi mihi videtur indicare tubæ usum ad prælium, & ad ea quæ veneunt sub hasta. Cyprianus aut Ruffinus *r* hoc utens loco pro Christi ascensionis triumpho, ait in voce tubæ moris victorum esse redire de prœlio. Horas etiam scribit Josephus tubæ signo designatas apud Hebræos, & sacerdotem eminenti turri populo sabbata indicare *s*. Omittam profani classici, tubæ, buccinæ, litui, cornu, tympani, usum, de quo in militia Romana Lipsius *u*. & Valerinus noster. Illud proprius ad nos facit, quòd Varro sacris tubam assignat propriè, Festusque festi meminit, cui nomen *armilustro*, quo res divinas armati faciebant, ac dum sacrificabant, tubis canebant. Varro *x* *tubilustrum* appellat: Suidas γ σαλπιγγισμὸν ἱερατικὸν ὄργανον, quia ὡρᾶς ἐγκρότητα τὴν Artemidorus *z*, ἀφὼ, nec non Eustachius *a* inter ea ejus genera quæ enumerat, aitque ad sacrificia illa Ægyptios usos. Apud Hebræos tubis argenteis clangebant soli sacerdotes *b*, qua de re diligenter disputat Abulensis *c*, explicans eo clangore convocatam multitudinem, aut principes; indictum bellum pugnamve: celebrata festa, vel epulas solemnes. In neomenia, ut in insigni die solemnitatis buccinatum Psalmus testatur LXXX. *d* Nec mirum si sacerdotes ipsi tuba canerent: proprium enim liberorum hoc instrumentum vocat Artemidorus *e*, Norbanum Consulem scribit Dio *f* in ea re multum fuisse. Quare non immerito per *tubam* prædicatorem designari hoc loco volunt; cui etiam dicitur *g*, *ut exaltet sicut tuba vocem suam*. Posset huc demum referri tubarum festum in Levitico *h* & in Numeris, præscriptum, ut recoleretur beneficium illud quo Deus liberavit Isaac, ne immolaretur à patre, *i* arietem sub

a Hom. 83. in Mat. *b* Serm. 1. de temp. 9. & 10. *c* Coloss. 2. 15. *d* 4. Reg. 2. 11. *e* Act. 1. 10. *f* de Inc. c. 9. *g* Eph 4. 10. *h* disp. contra Iberian. Indæ, cap. 4. ubi Patrum. *i* Matt. 6. 2. *k* Hom. 10. in 1. Tim. 5. tit. 15. *l* Campanæ usus ad evocandos ad eleemosynam pauperes. Tubæ apud Judæos, ut volunt nonnulli. Controversia Judæorum populus illibetalis. *m* Isai. 2. 15. Zach. 10. 2. n 1. de reg. Hab. c. 3. *o* 3. Antiq. 9. vol. 11. *p* Serm. 9. Hostiis eleemosynæ. *q* in symbolz. *r* in vita sua. Tubæ signo hora designatæ apud Hebræos. *s* 5. de bello Judic. 9 t 4. dial. 10. In sacris tubæ usus, Armilustrum. Tubi lustrum. *u* de lingua Lat. *x* verbo σαλπιγγίζω *y* 2. cap. 5. *z* In Iliad. Tubi argentei soli clangebant sacerdotes apud Hebræos. *a* Ps. 10. 2. 1. Par. 16. 6. Ios. 6. 5. *b* in 1. Nu. 6. 10 9 alia & seq. multis. *c* vers. 4. *d* Lit. c. 57. *e* l. 57. *f* Il. 58. 1. *g* 2. 23. 24. *h* c. 20. 1. *i* Gen. 22. 13.

sustituendo pro illo, & proinde tubæ corneæ essent. Tale festum, ait Origenes, *a*, ritè celebrari ab eo, qui mandet Scripturas memoriæ, meditans in iis die ac nocte, noveritque in Psalmis jubilare. Lege Riberam *b* nostrum. Oportuit semel paucis perstringere futuris aliis Psalmis profutura circa tubas.

Ad extremum placet Hugonis tropologia, ut *ascendere* dicatur Deus, & *Jerusalem*, (cœlestis) *in corde* hominum *c*, *in jubilo*, per Ecclesiasticum officium recitatum, cantatumve, ad quod invitamur primis fere verbis illius *d*; *jubilemus Deo, in voce tubæ*, per prædicationem saltem in neomenia dieque insigni solemnitatis *e*, idest solemnioribus festis, ita ut ille fieri censeatur, quando vox varias format melodias, seu, ut antea Thomam dixisse retuli, notas, ab incipientibus inter syllabas ejusdem dictionis: à proficientibus in fine versiculorum: à perfectis in fine antiphonarum.

a Hom. 83. in Mat. *b* 5. de temp. 9. & 10. *c* Ier. 51. 50. *d* Ps. 94. 1. *e* Ps. 80. 4.

Vers. 7.) Psallite Deo nostro, psallite; psallite Regi nostro, psallite.

Vers. 8.) Quoniam Rex omnis terræ Deus: psallite sapienter.

QUum ascensus ille, de quo dictum est, quo Christus cœlum repetiit, tam festivè fuerat exceptus omnique significatione lætitiæ tum vocis, tum instrumenti musici, hortatur quater omnes, ut psallant Deo ac regi tanto; non nostro tantum, sed universæ terræ, & quatuor partibus ejus, idque non bachantium more, inconditè, incomposite, negligenter, irreverenter; sed intelligenter, clarè, distinctè, attentè, devotè, utque mores ipsi apti ac benè compositi veluti concinant, & armonicè respondeant, nec alii quam Deo ac regi verò deferatur hic honor, non idolis, ut amentes Ethnici faciunt, ut Augustinus notat, & alii cantantes iterant, repetuntque iæpius eadem nonnullas voces, ut majorem auditorum attentionem & voluptatem excitent, in quo rationem jubili positam à nonnullis prius dixi: propterea David tamquam præceptor eodem sepius replicato verbo ad id faciendum cunctos invitat. Hesychius monet merito præcipi ter psalli Deo, ut lingua & mente, & spiritu psallamus. Arqui versu septimo quater idem verbum repetitur, & in octavo adhuc semel. Deinde quum Paulus *f* exigit ut psallatur & oretur *spiritu & mente*, non tantum *lingua* per *spiritum*, intelligunt multi eum quem ore spirando, formamus, voces, ut Chrysostomus, Theophylactus, & satis colligitur ex verbis ejusdem Pauli *g*; *si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est*. Didymus quidem etiam repetitionem eo refert, ut non lingua solum juxta legis umbram, sed & spiritu secundum Evangelium psallatur, sed etiam significari, ut incessanter ac perpetuo, & quod pertinet ad spiritum, id est, ut spiritualiter, potiùs cum aliis accipit denotari per, *sapienter*, utique vim eorum quæ dicuntur percipere curent hi qui psallunt. Citat Dymus nescio quem Scripturæ locum in illos qui non ita psallunt *h* (discede à me; sonum viarum tuarum, & Psalmum organorum tuorum non audiam.) Remigius Patris personam notari putat quum dicitur *psallite DEO nostro, psallite*: Christi, *psallite regi nostro*: Spiritus Sancti, *psallite*. Ruffinus in repetito quinquies verbo, *psallite*, præter excitationem tardorum & nimiæ inculcationem jucunditatis, obtervat quinque sensus (id Ludolpho quoque placet) vertendos in bonum usum. Hoc etiam apud Hugonem lego, in hymno quinque exprimantur, *os, lingua, mens, sensus, vigor confessionem personent*. Addit innui, ut psallamus corde, ore, opere, consuetudine, finali perseverantia. Ayguanus in quaternario qui ponitur versu 7. annotat observationem, orationem, postulationem gratiarum actionem, de quibus Paulus *h*. Hugo Victorinus *i* docet, omnem Psalmum duci orationem posse, quamvis nihil in quibusdam petatur: satis esse quod semper aliquid contineatur, quo mens eleveatur in Deum, quæ orationis definitio est, & varios in quolibet affectus excitari sentiamus. Singularis, nec, ut opinor, vera opinio Agellii, nunc invitari pro-

f Tertia psalli Deo cur præcipitatur. *g* 1. Cor. 14. *h* 2. Tim. 2. 22. Phil 4. 6. *i* De virtute orandi, vel de modo c. 4. & 5. in fin. 2.

Lorini in Psal. Tom. II.

M

k Psal. 146. 1. Eccl. 39. 2. *l* Ecc. 5. 13.

m Ex. 28. 33 Malogranata in Sacerdotis veste cujusnam symbolum. *n* Pans. l. 2. *o* Ps. 67. 31. *p* Apoc. 19. 16

q Ps. 75. 12. 13

r Cve punica symbolum erant erant amplissimæ ditionis ac regni Christi, cui subdita regna essent, quum ad quidpiam tale designandum sinistræ manu Junonis malum punicum Gentiles imponerent, dextræ ceperum, diadema capiti *n*. *Regna terræ cantate & psallunt huic Domino* o, qui habet *in capite diademata multa* p: quorum celebritatem intermista malogranatis in eadem veste tintinnabula indicant.

Psallite sapienter.) Hieronymus, *eruditè*. Alii, *omnis intelligens, quotquot intelligitis, intelligibiliter* (quomodo Augustinus) hic & tractatu 13. in Joan. *prudenter, scitè, concinnè*. Sic videntur conveniri & invitari periti psallendi canendive, sicut & in Psalmis, quorum titulus continet משכיל *maschil*, quæ vox habetur hoc loco. Paraphrastes appellat intellectum bonum שכלא טבא *sicla tana*. Apollinarius psallendum canendumve interpretatur συνετῶς καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῳ, *consulto corde & prudenti sermone*. Ultra igitur canendi psallendique peritiam, requirunt nostri, ut quæ canuntur & psalluntur, intelligantur, nec vox ac sonus externus edatur tantum, verum etiam mens ad res verbis, & sono subjectas intenta sit: quod *psallere, ac orare mente* Paulus *q* vocet. *Nemo* enim *sapienter facit*, ait Cassiodorus, *quod non intelligit*. Psallendi, & canendi quidem artem Levitæ callebant præ ceteris, aut callere debeant, quorum id munus magis proprium: at non de his modo solis intelligere Davidem sentiunt communiter omnes; nec tam de tali peritia, quam ut cantata bene intelligantur, & venustè ac decorè canterur; scilicet ut percipiant ipsi quæ cantat. Adhibet Ecclesia non Levitici ordinis Ecclesiasticique dumtaxat homines ad contentum, sed alios præterea, non adeo laborans, ut sciant quæ proferunt, sed ut bene profecant: utrumque si adsit, tum demum *Deo nostro jucundam decoraque laudatio* r, de qua etiam alio prius Psalmo disputatum contra inconditos boatus & vociferationes bacchantium, vel Coribantum similes. *Non est speciosa laus in ore peccatoris* s. Et peccatori dicitur t, *quare*

r Ps. 146. 1. *s* Eccl. 15. 9. *t* Luc. 5. 13.

tu